

BURHAN FELEK

Engin ÖZENDES

Babası Şûrâ-yı devlet azası Mahmud Ziyaeddin Bey, annesi Balkan Savaşları'nda şehit olan Binbaşı Rıza Bey'in kızı Fatma Naciye Hanım olan Burhan Felek; İstanbul, Üsküdar İhsaniye'deki Sultaniye Sokağı'nda doğmuştur. 1911'de Dârülfünûn'un Mekteb-i Hukuk bölümünü bitirmiş ve Evkaf Nezareti'nde çalışmıştır. 11 Haziran 1913'te Mahmud Şevket Paşa'nın suikast sonucu öldürülmesi olayında bir aydan fazla bir süre Sinop'ta gözaltında tutulmuş ve sorgulanmıştır. Ancak daha sonrasında beraat etmiştir.

Fotoğrafla yakın ilgisi olan ve çekimler yapan Burhan Felek, Birinci Dünya Savaşı sırasında askerliğini yaparken Başkomutanlık Vekâleti Karargâhı'nın genel fotoğrafçısı olarak görevlendirilmiştir. Çalışmalarına Harbiye Nezareti'nde şimdiki İstanbul Üniversitesi'nin üst katında başlamıştır. Kendi anlatımıyla; “...orada hizmetim - eğer buna bir hizmet denirse - her gün gidip karargâhta erlerle oturmaktan ibaret iken, Çanakkale'yi düşman tahliye etti. Çünkü Bulgaristan yolunu açmış olan Almanlar Avusturya'dan bize havan topları ve diğer tesirli silah göndermeye başlamışlardı. Bunu anlayan itilâf Devletleri de bir gece kimsenin ruhu duymadan Gelibolu Yarımadası'nı terk etmişlerdi.”

Burhan Felek, 1915 yılının ortalarında kendisine gelen bir emir üzerine Çanakkale Cephesi'ne gönderilmiştir. Gelen emirde kendisine cepheye gidip hali hazırdaki durumu, siperleri ve harp ganimetlerini çekmesi emredilmiştir. Kendisi ile birlikte yine bir fotoğrafçı olan Kenan Efendi de cepheye gönderilmiştir. **İkiside** hastane vapuruyla Akbaş iskelesine sevk edilerek, genel karargaha **götürülmüştür. Bölgeye gittiğinde ilk izlenimlerini şu sözlerle ifade etmiştir:**

“...Harp yalnız insanların birbirini öldürmeleri yüzünden değil, insanların insanlığını ve merhamet duygularını kaybetmesi bakımından feci ve evrensel bir dramdır. İstihkâm subayı Fuat Bey, bizi Gelibolu yarımadasının ucunu teşkil eden nok-

tada deniz kenarında buldu. Buraları vaktiyle itilâf kuvvetlerini çıkarmaya yardım etmek için gemi rampa etmeye mahsus batırılmış eski gemilerle doluydu. Hatta bunlardan birinin adı, hiç unutmam River Clyde idi.”

Kenan Efendi ile ikisi cepheye buldukları ilk günler, kuzey bölgesinde bulunmuştur. Kendisinin kullanmış olduğu 10X15'lik fotoğraf makinesiyle günde 12 fotoğraf çekmiştir. Kuzey cephesindeki fotoğraf çekimlerinden sonra Anafarta bölgesine geçmiştir. Anafarta bölgesine sevkleri sırasında; “Buraya arabayla değil, beygirle gitmemiz lâzım geldi. Ben ömrümde ata binmiş adam değildim. İçinde ağır bir fotoğraf makinesi olan fotoyu boynumuza astık. Olmadı, çıkardık, önümüze koyduk, kayışla tuttuk, yola revan olduk” sözlerini kullanmıştır. Burhan Felek, Anafarta bölgesinde bulunduğu sırada düşman uçaklarından atılan demir çivilerin atıldığına şahit olmuştur. Atılan bu cisimler sonrasında hayatını kaybeden askerlere de tanıklık etmiştir. Bu olay sonrasında tekrar beygirlerle karargâha döndükten sonra İstanbul'a geri dönüş yolcuğu başlamıştır. İstanbul'a döndükten sonra çektiği fotoğrafları ilgili makamlara teslim etmiştir. İlk ziyaretinde çektiği fotoğraflar daha sonra Almanya'da “Çanakkale Cephesi Fotoğraf Albümü” ismiyle basılmıştır. Burhan Felek, cepheye bulunduğu sırada pek çok fotoğraf çekmiştir. Bu fotoğrafların bazıları, insanın psikolojisini bozacak cinstendi. Yine de fotoğraf çekmeyi bırakmayan Felek, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “...Karargâhta bir gün yemek yerken, orada topçu mülhaki teğmen olan şair Hâşim Bey Gelibolu cephesinde ilk çektiğimiz fotoğraflar, hâlâ gömülmemiş olan siperler önündeki düşman cesetleri olmuştu. Adamlar, düştükleri vaziyette hemen kokmaya başlamıştı. Henüz bunları gömmeye vakit bulamamıştık. Ondan sonra siperlerin içini, düşman siperleriyle bizim siperlerin hallerini olduğu gibi, çektik.”

İtilaf Devletleri'nin 9 Ocak 1916'da Gelibolu yarımadasından tümüyle ayrılmasından sonra Türklerin düşman askerlerinin mezarlarına zarar verdiklerine dair söylentiler yayılmaya başlamıştır. Bunun üzerine Papa XV. Benedictus kayıp asker mezarlarının durumu ile ilgili ailelerine

bilgi verilmek üzere mezarların fotoğraflarının çekilmesi için Türkiye’den talepte bulunmuştur. Ayrıca İstanbul’daki Alman Sefareti’nin Protestan papazı Lüttichau, Çanakkale’de ölen İngiliz ve Fransız askerlerin mezarlarının durumu ile ilgili bir yazı yazmıştır. Tüm bu talebin ve yazının üzerine Burhan Felek, mezarların fotoğraflarını çekmesi için tekrar görevlendirilerek Gelibolu’ya gönderilmiştir. İlk olarak kara yoluyla Gelibolu’ya gitmiş daha sonra buradan römorkörle Akbaş iskelesine ulaşmıştır. Felek, karargâha ulaştığı zaman ilk ziyaretinde çatışmaların yaşandığı yerlerde kabristan olduğunu görmüştür. Ardından burada istirahat ettikten sonra ertesi gün, fotoğraf makinesini alarak Kirte sırtlarına yakın bir yerde bulunan mezarlığa götürülmüştür. Burhan Felek, Çanakkale Savaşları’nda hayatını kaybeden İngiliz ve Fransız askerlerinin mezarlıklarını gördüğünde duygularını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Ben, mezarlığı görünce şaşırıp kaldım. Bunlar, sonradan yapılmış mezarlıklardı ve harp sahasındaki mezarlıkların da başka türlü olmasına imkân yoktu. Fotoğraflarını çektiğimiz bu mezarlıklar, hâlâ orada ve o zamanki düşmanımız olan ve mezarlıklarda yatan askerlerin sahibi bulunan devletlerin egemenliği altındadır.*”

Mezarlığı bir inceledikten sonra kendisinden istenen fotoğrafları çekmeye başlamıştır. Burhan Felek, dönemin 6X4.5’lik fotoğraf makinesini kullanmıştır. Bahsedilen bu fotoğraf makinesiyle kapasitesi kadar yani 12 adet fotoğraf çekebilmiştir. Fotoğraf çekimini tamamladıktan sonra tekrar karargâha dönen Felek, bir sürede daha cepheye kalmaya devam etmiştir. Cepheye kaldığı dönemde Yakup Şevki Paşa ile olan anısını şu sözlerle anlatmıştır:

“...Bir gün Yakup Şevki Paşa haber gönderdi. Karargâh subaylarının toplu halde fotoğrafını çekmemi emretti. Bende de şafak attı. Çünkü elimde boş cam yoktu. Ama işi idare etmek lâzım geldi. Fotoğraf çekilmiş dolu şasilerle, karargâh heyetinin karşısına çıktım. Fotoğraf, şöyle ağaçlıklı güzel bir yerde çekiliyordu. Paşa, açık gri pelerini sırtında, diğer subaylardan bir adım önde, öteki subaylar arkada, poz verdi. Ben de, dolu şasileri açıp kapayarak ve fotoğraf çekiyormuş gibi hareket ederek, güya fotoğraflarını çektim. ...”

1908’den başlayarak çeşitli gazete ve dergilerde yazıları yayımlanan Felek; 1918’de *Tasvîr-i Efkâr*’da spor ve foto muhabirliği yapmıştır. *Tevhid-i Efkâr*, *Vakit*, *Vatan*, *Millet*, *Yeni Ses*, *Tan*, *Türk Spor*, *Tef*, *Akbaba* ve *Kahkaha* gibi dergilerde yazmaya devam etmiştir. Kısa bir dönem (1919-1921 yılları arasında) avukatlık yapmıştır. Gazetecilik hayatının ikinci dönemi olan 1940-1969 yılları arasında *Cumhuriyet* gazetesinde devamlı 29 sene yazan Felek, 1969’da *Milliyet*’te yazmaya başlamıştır.

Kitaplar ve albümler

Kitaplar yazan ve çeviriler yapan Burhan Felek’in 1917’de fotoğraf malzemeleri satıcısı Selanik Bonmarşesi için hazırladığı *Fotoğraf Rehberi* adlı kitabı yayımlanmıştır. 1918 yılında Almanya’da Çanakkale Cephesi fotoğraflarından oluşan albümleri basılmıştır.

Hint Masalları (1944), *Âdemden Bugüne Kadar Büyük Aşklar* (1945), *Felek 1 ve Felek 2* (1947 ve 1948), *Vatandaş Ahmet Efendi* (1957), *Eski İstanbul Hikâyeleri* (1971), *Yaşadığımız Günler* (1974), *Nasrettin Hoca* (1982), *Seçme Yazılar* (1983), *Recebin Kahvesi*, *Biraz da Yarenlik*, *Felek’ten Dostlara* (1984), *Geçmiş Zaman Olur Ki...* (1985), *Hayal Belde Üsküdar* (1987) bilinen belli başlı kitaplarından olmuştur. *Vefatından sonra da; Felek Yayıncılık, İBB Kültür A.Ş., Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, Türkiye Spor Yazarları Derneği tarafından kitapları basılmaya devam etti.*

Sinema

Burhan Felek, sinema ve tiyatro konularında da etkin olmuştur. 1918’de senaryosu Sedat Simavi’ye ait olan *Alemdar Mustafa Paşa*’nın çekiminde görev almıştır. Film aynı zamanda Türk sinemasında ilk tarihî film denemesi olmuştur. 1940’da *Nasreddin Hoca Düğünde*, 1952’de *Edi ile Büdü* filmlerinin senaryolarını yazmıştır. Louis Verneuil’in *L’Amant de Madame Vidal* adlı eserinden uyarladığı *Melek Hanım’ın Kıskançlığı* 1953-1954 yılları arasında *Şehir Tiyatroları*’nda sahnelenmiştir.

Spor adamı

Küçük yaşlarından itibaren kendisi de spor yapan yazar, 1907’de kardeşi ve arkadaşları ile birlikte Anadolu İdman Yurdu’nu kurmuş ve 1908 yılında da kulübü tescil ettirmiştir. Futbol ve güreş karşılaşmalarında hakemlik yapmıştır.

Gazeteciliğe ilk kez 1909 yılında Donanma Dergisi’ne yazdığı spor yazılarıyla başlayan Burhan Felek, 1920’li yıllarda *Spor Âlemi*’nde olimpiyat konulu yazılar kaleme almıştır. 1922’de Ali Sami Yen ve Selim Sırrı Tarcan ile birlikte *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı*’nı kurmuştur. 1922-1936 yılları arasında *Atletizm Federasyonu Başkanı* olarak görev yapmıştır. 1923-1933 yıllarında *Türkiye Güreş Federasyonu* başkanı olmuştur. Olimpiyat düşüncesinin yerleşmesi için gösterdiği çabalardan ötürü *Uluslararası Olimpiyat Komitesi* tarafından *Liyakat Diploması* ile ödüllendirilmiştir. 1923’te Ali Sami Yen ve Yusuf Ziya Öniş ile *Türkiye Futbol Federasyonu*’nu kurmuştur.

1924 Olimpiyat Oyunları’na Türkiye kfilesi başkan yardımcısı, 1928’de Türkiye kfilesi başkanı olarak katılmıştır. 1937’de Bükreş’teki 8. *Balkan Oyunları*’nın kurucu azası, 1948, 1960 ve 1972 olimpiyatlarında olimpiyat komitesi temsilcisi olmuştur.

Gazeteci, fotomuhabiri, spor adamı, yazar Burhan Felek, ilki 11 Nisan 1949 - 5 Nisan 1952 ve ikincisi 4 Aralık 1959’dan başlayarak ölüm tarihi olan 4 Kasım 1982’ye kadar olmak üzere toplam 26 yıl Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin İstanbul Şubesi başkanlığını yapmıştır.

1975’te Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından “*Şeyhi’l-muharrirîn*” unvanı verilmiştir. Aynı yıl Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) tarafından mesleğin en kıdemli fikra yazarı ilan edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü’nde öğretim görevlisi olarak da çalışan Felek 1980’de İstanbul Üniversitesi’nden “Fahri Doktorluk” unvanını almıştır.

Ölümünden iki buçuk yıl sonra Fransa’nın “*Légion d’Honneur*” nişanına layık görülmüştür. Vefatından sonra yeğeni Okşan Atasoy’un kurduğu

Felek Yayıncılık tarafından Burhan Felek’e ait belgeler ile gazete yazıları *Felek Belge Birikim Merkezi* adı altında dijital ortama aktarılmaktadır.

Kaynakça

- Atabay, Mithat. “*Tasvîr-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*”. İstanbul: E Yayınları, 2014.
- Felek, Burhan. “*Askerlik Hatıraları-1*”. **Milliyet** Gazetesi, 24.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Askerlik Hatıraları-2*”. **Milliyet** Gazetesi, 25.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Askerlik Hatıraları-3*”. **Milliyet** Gazetesi, 26.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Askerlik Hatıraları-4*”. **Milliyet** Gazetesi, 27.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Askerlik Hatıraları-5*”. **Milliyet** Gazetesi, 28.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Askerlik Hatıraları-6*”. **Milliyet** Gazetesi, 29.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Çanakkale ve Papalığın Bir Talebi-1*”. **Milliyet** Gazetesi, 10.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. “*Çanakkale ve Papalığın Bir Talebi-2*”. **Milliyet** Gazetesi, 11.05.1980, s:7
- Felek, Burhan. *Geçmiş zaman olur ki*. İstanbul: Felek Yayıncılık, 1985.
- Felek, Burhan. *Yaşadığımız Günler*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974.
- <http://felek.org/portfolio-item/iletisim/>
- http://www.geliboluyuanlamak.com/816_karargah-umumi-fotografcisi-burhan-felek-ve-canakkale-mustafa-onur-yurdal.html
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/burhan-felek-10-04-1889-04-11-1982/>
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/burhan-felek-10-04-1889-04-11-1982/>
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Özden, Engin. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık 1839-1923*. İstanbul: Yapı Endüstri Yayınları, 2017.
- Tamay **Açıklık**'in Burhan Felek ile 1976 ve 1977 yıllarında Cağaloğlu Milliyet Gazetesi'nde söyleşi.
- Tanç, Nilüfer. “*Burhan Felek (10.04.1889-04.11.1982)*”. Atatürk Ansiklopedisi,
- Tör, Vedat Nedim. *Yıllar Böyle Geçti*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976.
- Uğur, Merve. *Türk Basın Tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018.
- Yurdal, Mustafa Onur. “*Karargâh Umumi Fotoğrafçısı Burhan Felek ve Çanakkale*”. Gelibolu'yu Anlamak.

Atıf

Özden, Engin. “*Burhan Felek*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2023.

Engin Özden, “*Burhan Felek*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2023.